

Ю. Мирошниченко,
студентка 42-А групи
факультету філології та історії
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

СИСТЕМА КОНФЛІКТІВ РОМАНІВ-АНТИУТОПІЙ О. ГАКСЛІ «ЯКИЙ ЧУДОВИЙ СВІТ НОВИЙ!» ТА К. ВОННЕГУТА «КОЛИСКА ДЛЯ КІШКИ»

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови, літератури та методики навчання
Кушнерьова М. О.

У статті проаналізовано ідейно-змістовий та художній рівні вияву конфліктів у романах О. Гакслі «Який чудовий світ новий!» і К. Воннегута «Колиска для кішки». Зазначено, що типологічні сходження та відмінності між творами існують у розв'язанні конфлікту, притаманного антиутопіям, – конфлікту між людиною і системою.

Ключові слова: антиутопія, конфлікт, оповідач, художній простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Конфлікт є основою кожного літературного твору і передбачає присутність двох протилежних точок зору або сторін, загострення протиріч, між якими рухається сюжет. Вивчення конфлікту як рушійної сили художнього твору сприяло виокремленню різних його типів. Особливо виразною і змістовною видається дослідникам система конфліктів, покладена в основу романів-антиутопій. Цим зумовлена зростаюча популярність цього жанру упродовж ХХ і на початку ХХІ століття як серед письменників – зарубіжних (Є. Замятін, Дж. Орвелл, О. Гакслі, А. Платонов, Е. Берджесс, Р. Бредбері, К. Воннегут та ін.) і українських (Т. Антипович, В. Винниченко, Ю. Винничук, О. Ірванець, Я. Мельник, А. Чапай, О. Шинкаренко та ін.), так і серед читачів.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання визначеної проблеми. Наукове вивчення антиутопії в українському і російському літературознавстві розпочалося з другої половини 1980-х років, коли спав ідеологічний тиск і почалася публікація текстів. Проблеми антиутопії в цілому, а також творчість окремих авторів вивчали Б. Ланін, М. Липовецький, О. Ніколенко, Ю. Латиніна, Г. Нефагіна, О. Зверев та ін. Серед зарубіжних досліджень варто відзначити доробок Г. Морсона, Ц. Тодорова та ін. На сучасному етапі особливості антиутопії розглядаються у працях Л. Барташевич, В. Іванцова, О. Копач, К. Кумар, Г. Сабат, О. Стрельцової та ін.

Мета статті полягає у спробі проаналізувати систему конфліктів, представлену у романах-антиутопіях О. Гакслі «Який чудовий світ новий!» і К. Воннегута «Колиска для кішки». Акцент зроблено на типологічному зближенні британського і американського варіантів антиутопії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійський письменник Олдос Леонард Гакслі – поет, есеїст, журналіст, знакова постать у світовій літературі ХХ століття. Від часу своєї появи його романи були справжніми літературними сенсаціями, такими вони

залишаються й досі. У романі «Який чудесний світ новий!» (1932) зображено недалеке майбутнє людства з негативними, принаймні з точки зору сучасної людини, тенденціями та змінами. Сюжет твору розгортається поступово, але вимагає від читача максимальної концентрації уваги. Науково-технічний прогрес докорінно змінив життя людей, сприяв переоцінці і занепаду традиційних категорій, знівельював поняття історії, релігії, сім'ї, втрутився в регулювання відносин між чоловіком і жінкою, встановив залежність рівня споживання від рівня добробуту.

Наріжним конфліктом роману є протистояння людини і системи з виразними ознаками тоталітаризму, людини і влади. О. Гакслі розгортає цей конфлікт через системний аналіз історії цивілізації, історії влади, історії взаємостосунків людини і техніки. О. Бандровська відзначає, що творчість англійського письменника має велике значення для розуміння художньої та інтелектуальної культури ХХ ст., оскільки в ній відтворено «складний, перехідний період західноєвропейської свідомості в добу становлення технократичної цивілізації, знецінення особистості в ім'я нації, держави, майбутнього» [1, с. 13]. Відомий як один із найосвіченіших людей свого часу, який мав енциклопедичні знання майже в усіх галузях науки, О. Гакслі пропонує уявити суспільство, в якому реалізовані ідеї планової економіки, технологічної революції, психоаналізу, справдилася віра в те, що розум і наука здатні розв'язати усі проблеми.

На перший погляд цей закритий змодельований світ видається ідеальним, утопічним. В основу моделі майбутнього світу покладено ідеї соціально-економічної концепції першої половини ХХ ст. – так званого фордизму. Уявна Світова держава веде свій початок від дати запуску першого промислового конвеєра Генрі Форда, тобто від 1908 року, а видатний американський економіст і підприємець виконує в романі роль бога. Гасло Нового світу – «Однаковість, стабільність, споживання» – увиразнює особливість існування суспільства в майбутньому. Як бачимо, перед нами абсолютизований критерій стабільності, який позбавляє суспільство розвитку, а отже, і конфлікту. «Стабільність, усталеність, міцність. Без стабільного суспільства не може існувати цивілізація. А стабільне суспільство неможливе без стабільного члена суспільства», – проголошує в романі головний управитель світу Мустафа Мوند [3, с. 56].

Держава як орган абсолютної влади придушує вільний вибір, викорінює саме поняття, ідею свободи. Вона дозволяє людині мати бажання, переконує не відмовлятися від них, однак сама ж ці бажання і формує через систему навіювання. Держава чітко регулює склад населення, його уподобання і настрої, поділяючи людей на групи, касти. Людина стає заручником системи, але не усвідомлює її негативних проявів. Для підкреслення ворожості цієї системи людині автор обирає опозиційні символи, знаки, осмислення яких призводить до глибшого розуміння конфлікту. Найперше це стосується особистого простору людини. Звичайний громадянин Світової держави не вважає його відсутність загрозливим на відміну від героя антиутопії – людини, яка наважилася на осмислення існуючого порядку. Так, Бернарда Маркса виснажує і дратує прозорість створеного системою простору. Він разом із Джоном Дикуном знаходить більш компактний, «непрозорий» простір, як-от вертоплан, покинутий маяк.

Відсутність або прозорість особистого простору автоматично позбавляє його наповненості, що визначається такими категоріями, як сім'я, дім, культурні, історичні цінності. Громадянам Світової держави важко уявити, як це «жити зі своєю родиною», що таке «вдома, дім», «свої діти». Вони впевнені, що колишній світ, який «був переповнений» батьками, матерями, братами, сестрами, саме через це «птопав у нужді»,

був «переповнений <...> всілякими збоченнями», «захлинався у самогубному божевіллі» [3, с. 64–65]. Від минулого уже давно відмовилися. «Історія – це суцільна нісенітниця», – пише О. Гакслі про сприйняття історії громадянами Світової держави [3, с. 51].

Незважаючи на те, що центральним конфліктом роману «Який чудесний світ новий!» є протистояння між людиною і системою, автора не цікавлять переживання, внутрішній світ героя – Бернарда Маркса. Набагато більше важить для О. Гакслі тло, на фоні якого розгортаються події, відбуваються трансформації суспільства. Тому так прискіпливо описано приміщення «Лондонського провідного інкубаційно-зумовлювального центру», до дрібниць змальовано особливості облаштування інкубаторів і декантувальних кімнат. Люди, народжені в інкубаторах, поповнюють собою одну із каст (бета, гамма, дельта, епсиони), представники кожної із яких мають завдяки хімічному втручання набір задалегідь закладених у них якостей (від фізичних, зовнішніх, до інтелектуальних).

Роман Курта Воннегута «Колиска для кішки» також має розвинену систему конфліктів. Цей фантастичний роман-антиутопія був написаний 1963 року і приніс авторові світове визнання. Створений після Другої світової війни, цей твір також насичений усіма рисами роману-перестороги. Домінантною у творі є проблема дегуманізації світу і відповідальності вченого за свої відкриття. Сюжет обертається навколо смертельно небезпечної речовини «Лід-9», створеної Феліксом Гоннікером, чиї відкриття сприяли появі атомної бомби. Найбільшою розвагою вченого є «гра» в науку. Його не цікавлять люди, власна родина, наслідки, до яких можуть призвести його дослідди.

Конфліктність твору від початку зумовлена ворожістю минулого до майбутнього. Іронічно-глумливий або сумно-скептичний тон оповіді дозволяють відчути авторську позицію, зрозуміти специфіку воннегутівського погляду на світ, людину, історію, релігію, владу, у чомусь дотичного до постмодерністської концепції. Художнім простором «Колиски для кішки» К. Воннегут обирає вигадану республіку Сан-Лоренцо, засновники якої – Маккейб і Джонсон – вирішили побудувати державу-утопію, де усі громадяни були б рівні між собою. Однак Н. Овчаренко переконана: алегоризм оповіді Курта Воннегута щоразу повертає читача до Америки, письменник «уявляє собі світ як одну величезну Америку» [4, с. 186]. Причому в розкриття теми «американської мрії» К. Воннегут свідомо вносить долю песимізму.

Здебільшого в романах К. Воннегута присутній оповідач-екскурсовод, який відчужено розповідає про все, що відбувається навколо. Роман «Колиска для кішки» у цьому плані не є винятком. Оповідач Джон, або, як він сам себе називає, Йона, ставить собі за мету написати про те, чим займалися різні люди в той день, коли вибухнула Хіросіма. Звісно, найбільше його цікавить, що робив саме тоді «батько атомної бомби» – Фелікс Гоннікер. Оскільки на момент оповіді вчений уже помер, оповідач зустрічається із його сином, потім із його колегами-науковцями, дізнається про можливе, зроблене ним наприкінці життя чергове відкриття – винайдення речовини під назвою «Лід-9», яка може призвести до всесвітньої катастрофи, а потім потрапляє на вигаданий острів – державу Сан-Лоренцо, де спілкується вже з усіма дітьми Гоннікера, і де згодом внаслідок збігу певних обставин стається непоправна світова катастрофа.

У вирішенні конфлікту між людиною і системою, яка є породженням науково-технічного прогресу, К. Воннегут дає можливість чітко зрозуміти свою позицію – він засуджує людину за її безвідповідальність, за її ницість і бездуховність, які здатні призвести до самознищення.

Вартим окремої уваги є конфлікт людини й релігії, причому релігії штучної, вигаданої заради влади і контролю над людиною. Використання боконізму на острові Сан-Лоренцо – конкретний приклад тиранії. Причому в цій державі офіційною релігією є християнство, але насправді усі його мешканці – боконісти. Такий алегоричний підтекст увиразнює подвійний смисл конфлікту, що реалізується у приховуванні людиною своєї справжньої сутності й ігноруванні таких елементарних цінностей, як доброта, милосердя, справедливість тощо.

Висновки дослідження. Британський і американський варіанти романів-антиутопій схожі представленими у них системами конфліктів, однак різняться специфікою їх художнього осмислення і вирішення. Обидва письменники – О. Гакслі і К. Воннегут – торкаються теми науково-технічного прогресу і вказують на неспроможність людства, яке торує стежку наукових відкриттів, зберегти своє моральне, гуманне обличчя. З метою актуалізації уваги до наріжного конфлікту антиутопій – зіткнення людини із системою – письменники звертаються до різних, часом відмінних за своєю спрямованістю наративних стратегій (від включеного у процес розбудови Світової держави оповідача роману «Який чудовий світ новий!» до відстороненого оповідача у романі «Колиска для кішки»). Загостренню конфлікту людини і влади, людини й історії, людини й релігії у романі О. Гакслі сприяє позбавлений надмірної емоційності тон оповіді. Натомість оповідна манера К. Воннегута дозволяє осмислити конфліктність ситуації крізь призму алегоризму, анекдотичної ситуації, почасти абсурду.

Дослідження особливостей британської і американської версій романів-антиутопій на матеріалі творчості О. Гакслі і К. Воннегута не вичерпується розглядом питання про природу і систему конфліктів, а потребує зіставлення й наукового осмислення текстів на рівні хронотопу, системи образів тощо.

Література

1. Бандровська О. Технології замість гільйотини: Влада і людина в романі Олдоса Гакслі «Чудовий новий світ». *Вісник Львівського університету*. Серія іноземні мови. 2012. Вип. 20. Ч. 1. С. 11–18.
2. Воннегут К. Колиска для кішки [Текст]; пер. А. Немірова. К. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 240 с.
3. Гакслі О. Який чудесний світ новий! / пер. з англ. В. Морозов. Л. : Видавництво Старого Лева, 2016. 368 с.
4. Овчаренко Н. Антиутопії Курта Воннегута. *Всесвіт*. 1974. № 4. С. 185–187.

Резюме

В статті проаналізовані ідейно-смысловий і художественний рівні проявлення конфліктів в романах О. Хакслі «О дивный новый мир!» і К. Воннегута «Колыбель для кошки». Отмечено, что типологические сходство и отличия между произведениями существуют в решении конфликта, присущего антиутопиям, – конфликта между человеком и системой.

Ключевые слова: антиутопия, конфликт, рассказчик, художественное пространство.

Summary

The article analyzes the ideological, semantic and artistic levels of the conflicts expression in the novels by A. Huxley «Brave New World» and K. Vonnegut «Cat's Cradle». It is noted that typological similarities and differences between the works exist in the solution of the conflict which marked anti-utopias – the conflict between the man and the system.

Key words: anti-utopia, conflict, narrator, artistic space.